

วิเคราะห์การใช้ยาตามพุทธานุญาตกับรสยาตามคัมภีร์แพทย์แผนไทย Analysis of the Drug Use According to the Buddha's Permission and the Taste of Drugs Based on the Thai Traditional Medicine Scriptures

นภาพร กิตติศักดิ์ไพรัช

Napaporn Kittisakphairat

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Email: napaporn@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 14 พฤษภาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 30 พฤษภาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 พฤษภาคม 2564

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์การใช้ยาตามพุทธานุญาตกับรสยาตามคัมภีร์แพทย์แผนไทยเรื่องนี้ ผู้เขียนได้ทำการศึกษาโดยการเทียบรสยาในคัมภีร์เวชศึกษาเป็นหลัก คือ รสยา 10 รส เพราะรสยา 10 รส เป็นรสที่การแพทย์แผนไทยนำมาใช้ในการรักษาโรค ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า พระพุทธานุญาตเภสัชที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้สามารถบ่งบอกรสยาได้จากสรรพคุณของเภสัชนั้น ๆ ได้ เพราะเภสัชต่าง ๆ ที่ตรัสมีไว้เพื่อรักษาการอาพาธของภิกษุผู้เป็นสาวกและเพื่อรักษาพระองค์เองด้วยนั่นเอง

คำสำคัญ: การใช้ยา, พุทธานุญาต, คัมภีร์แพทย์แผนไทย

Abstract

The aim of this article was to study and compare the taste of drugs based on the Thai tradition medicine scriptures with the taste of drugs based on the medical studies scripture, which explains the 10 flavors of medicine. These 10 flavors were used to treat diseases by Thai traditional medicine. In summary, the Buddha's permission of drug indicates the taste of medicine from the properties of pharmacy, because the various pharmacies mentioned are for treating the illness of the Buddhist monks and of the Buddha himself.

Keywords: the drug use, Tha Buddha's permission, the Thai traditional medicine scriptures

1. บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่า การแพทย์แผนไทยนั้นเริ่มมีบันทึกไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีชีวก โภมารักจักษ์เป็นบรมครูแพทย์แผนไทย ดังนั้น ในพระไตรปิฎกจึงมีการกล่าวถึงสมุนไพรต่าง ๆ ที่เป็นเภสัชไว้เป็นจำนวนมาก โดยมีกล่าวไว้ในเภสัชขันธ์ในพระวินัยปิฎก ซึ่งสมุนไพรดังกล่าว ไม่ได้ระบุรสชาติชัดเจน แต่เราสามารถทราบได้ว่าสมุนไพรนั้น ๆ มีรสอะไร จากสรรพคุณของสมุนไพร ซึ่งในคัมภีร์แพทย์แผนไทยมีการกล่าวถึงรสยาอย่างชัดเจน เพราะรสยาเป็น 1 ในหลักเภสัช 4 ได้แก่ 1) การรู้จักเภสัชวัตถุ คือ วัตถุประสงค์นานาชนิดที่นำมาใช้เป็นยารักษาโรค จะต้องรู้จักลักษณะพื้นฐานของตัวยา หรือสมุนไพรแต่ละชนิด คือ จะต้องรู้จักชื่อ ลักษณะ สี

กลั่น และรส 2) การรู้จักสรรพคุณเภสัช คือ รู้จักสรรพคุณของวัตถุตำนาคานาชนิดที่จะนำมาใช้เป็นยา จะต้องรู้รสของตัวยานั้น ๆ ก่อนจึงสามารถทราบสรรพคุณได้ภายหลัง 3) รู้จักคณาเภสัช คือ รู้จักการจัดหมวดหมู่ตัวยาหลายสิ่งหลายอย่าง รวมเรียกเป็นชื่อเดียว และ 4) รู้จักเภสัชกรรม คือ รู้จักการปรุงยา ผสมเครื่องยา หรือตัวยา ตามที่กำหนดในตำรับยา หรือตามใบสั่งยา ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงสรรพคุณเภสัช ซึ่งเป็นพื้นฐานของแพทย์แผนไทย สาขาเภสัชกรรมไทย ที่ควรรู้ และควรทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เพราะรสยาจะเป็นตัวชี้ถึงสรรพคุณสมุนไพรนั้น ๆ นั้นเอง

2. รสยาตามคัมภีร์แพทย์แผนไทย

สรรพคุณเภสัช คือ การรู้จักสรรพคุณของวัตถุที่จะนำมาใช้เป็นยารักษาโรค หลักสรรพคุณเภสัชนี้เป็นหมวดที่สำคัญยิ่ง ที่จะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษเพราะตัวยาแต่ละอย่าง ถ้าไม่รู้สรรพคุณแล้วก็จะไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย และก่อนที่จะรู้จักสรรพคุณของตัวยาได้นั้น เราจำเป็นต้องรู้ “รสของตัวยา” ก่อน เพราะรสของตัวยาจะเป็นสิ่งที่ชี้ถึงสรรพคุณของตัวยานั้น ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่า การรู้ถึงสรรพคุณของตัวยา จำเป็นต้องรู้รสของตัวยานั้น ๆ เสียก่อน เมื่อรู้รสของตัวยานั้น ๆ แล้ว รสนั้นจะแสดงถึงสรรพคุณของตัวยาได้ทันที ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการปรุงยา ถ้าไม่รู้รสของตัวยาจะปรุงยาให้มีสรรพคุณดีไม่ได้ ดังนั้น การรู้จักว่ายานั้นมีสรรพคุณรักษาโรคอย่างไร สรรพคุณของยาสมุนไพรแต่ละชนิดจะขึ้นอยู่กับรสของสมุนไพรนั้น ๆ เพราะรสแต่ละรสจะมีสรรพคุณในการรักษาโรคต่างกัน

รสยา จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ยารสประธาน แบ่งออกเป็น 3 รส 2) รสของตัวยา แบ่งออกเป็น ยา 4 รส, ยา 6 รส, ยา 8 รส และยา 10 รส

1. คัมภีร์เวชศึกษา กล่าวถึง ยารสประธาน , ยา 10 รส และรสยาแก้ตามธาตุ ไว้ดังนี้

1) **ยารสประธาน** หมายถึง รสของยาที่ปรุง หรือผสมเป็นตำรับแล้ว สิ่งที่จะนำมาประกอบขึ้นเป็นยานั้นประกอบด้วยวัตถุธาตุ 3 ประเภท คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ เมื่อนำมาประกอบปรุงเป็นยาสำเร็จรูปแล้ว จะเหลือรสของตัวยาสำเร็จรูปอยู่เพียง 3 รส หรืออาจกล่าวได้ว่า ยารสประธาน เป็นรสของยาที่ปรุงสำเร็จรูปแล้ว นำไปใช้รักษาโรค และใช้เป็นหลักใหญ่ หรือเป็นแม่บท แบ่งออกเป็น

1.1) ยาชานาใดที่ปรุงขึ้นมาแล้ว **รสเย็น** ได้แก่ ยาที่เข้าพืช สัตว์ ธาตุที่ไม่ร้อน เช่น เขาสัตว์เขี้ยวสัตว์ เกสรดอกไม้ ใบไม้ รากไม้ที่ไม่ร้อน มาปรุงเป็นยารสเย็น เช่น ยามหานิล ยาเขียว เป็นต้น ซึ่งมีสรรพคุณแก้ทาง **เตโชธาตุ (ธาตุไฟ)** แก้ไข้ ระบายความร้อน ใช้สำหรับแก้ไข้ในกองฤดูร้อน ตัวอย่างสมุนไพรที่มีรสเย็น เช่น ราก กระชับ, ใบเงิน-ทอง-นาก, ใบก้ามปู, เถา-ใบ-รากตำลึง, เถารางจืด, รากมะลิวัลย์, ดอกสารภี, ใบพิมเสนต้น, ราก-ใบ-เมล็ดผักข่า

1.2) ยาชานาใดที่ปรุงขึ้นมาแล้ว **รสร้อน** ได้แก่ ยาที่เข้าพืช สัตว์ ธาตุที่มีรสร้อน เช่น เบญจกูล ตรีภูก เหง้าขิง เหง้าข่า กะเพรา มาปรุงเป็นยารสร้อน เช่น ยาประจวโย ยาประสะไพโล ยาไฟประลัยกัลป์ ยาประสะกานพลู ยาธรณีสัณตะฆาต เป็นต้น ซึ่งมีสรรพคุณแก้ในกองวาโยธาตุ (**ธาตุลม**) ลมกองหยาบ ลมจุกเสียดแน่น ลมพรรตึก บำรุงธาตุ ใช้สำหรับแก้ไข้ในกองฤดูฝน ตัวอย่างสมุนไพรที่มีรสร้อน เช่น กะเพราแดง, ใบ-ลูกกระวาน, ข่าต้น, ใบ-ดอก-เถาดีปลี, ใบ-เถา-ดอก-เมล็ดพริกไทย,

1.3) ยาชานาใดที่ปรุงขึ้นมาแล้ว **รสสุขุม** ได้แก่ ยาที่เข้าพืช สัตว์ ธาตุที่ไม่ร้อน เช่น โกฐ เทียน กฤษณา กระลำพัก จันทน์เทศ เครื่องเทศที่ไม่ร้อน มาปรุงเป็นยารสสุขุม เช่น ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมนวโกฐ ยาสังขวิชัย เป็นต้น ซึ่งมีสรรพคุณแก้ในกองอาโปธาตุ (**ธาตุน้ำ**) แก้ไข้ที่ใช้ยารสเย็นไม่ได้ แก้ลมกองละเอียด ลมวิงเวียน ใจสั่นหวนไหว แก้ทางโลหิต บำรุงกำลัง ใช้สำหรับ แก้ไข้ในกองฤดูหนาว ตัวอย่างสมุนไพรที่มีรส

สุขุม เช่น ใบสันพร้าวหอม, รากแฝกหอม, ดอกบุนนาค, ดอกมะลิ, ขอนดอก, เปลือกต้นกระเจาะ, เนื้อไม้จันทน์ขาว, เนื้อไม้จันทน์ชะมด, รากละหุ่งแดง-ขาว, ขี้เหล็กบ้าน-ป่า

2) รสยา 10 รส

2.1) **รสผาด** สรรพคุณ มีฤทธิ์ทางสมาน เช่น สมานบาดแผลทั้งภายใน และภายนอก แผลสด แผลเปื่อย กัดเนื้อร้าย แก้กโรคบิด ท้องร่วง แก้อุจจาระธาตุพิการ คุมธาตุ

แสดงกับโรค ไอ ท้องผูก โรคลม โรคพรรตึก (อุจจาระแข็งเป็นก้อนกลมคล้ายมูลแพะ) โรคท้องผูก เตโชธาตุพิการ (ธาตุไฟ)

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น กัลปิงหา, เปลือกขี้ไต้, แคลฝอย, ใบจาก, ใบจั่ว, ผลตะโกนา, เนื้อไม้ตะขบไทย, เปลือกต้นตะแบก, ใบ-ผล-เปลือกต้นตาเสือ, กาบหรือก้านใบสดของตาลโตนด, เปลือกลูกทุเรียน, เทียนต้น, ทับทิมทั้ง 5 (ราก, ต้น, ใบ, ดอก, ลูก/ฝัก), ฝรั่งทั้ง 5, เปลือกขนุนหรี, ลูกเบญจกานี, เมล็ดเพกาแก่, ใบ-เปลือกต้นมะกอก, เปลือกต้นมะขาม, เมล็ดในมะม่วง, ใบชา, เปลือกลูกมั่งคุด, เปลือก-ใบ-ผล-เมล็ดหว่า, ลูกสมอพิเภกแก่, ก้อนสีเสียดไทย-เทศ

2.2) **รสเค็ม** สรรพคุณ มีฤทธิ์ซึมซาบไปตามผิวหนัง แก้กโรคผิวหนัง โรคพรรตึก (ท้องผูกอย่างแรงมีการถ่ายอุจจาระเป็นก้อนแข็งกลม เป็นเม็ดลักษณะคล้ายมูลแพะ) ถ่ายชำระน้ำเหลือง ชำระเมือกมันในลำไส้ ฟอกโลหิต แก้เสมหะเหนียว

แสดงกับโรค อุจจาระธาตุพิการ โรคบิดมูกเลือด ภาวะอาหารเป็นแผล

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น ใบเหงือกปลาหมอ, เปลือกต้นลำพู, เปลือกต้นมะเกลือ, เปลือกแค, ดินประสิว, เปลือกต้นตะบูน, ใบกระชาย, ใบหอม, ผักชะคราม, เกลือสินเธาว์, เกลือพิก, เกลือวิก, เกลือฝ่อ, เกลือสมุทร, หอยสังข์หนามเผา, โคกกระสุน

2.3) **รสเปรี้ยว** สรรพคุณ แก้เสมหะพิการ แก้เสมหะเหนียว แก้ไอ แก้อท้องผูก ระบายอุจจาระ ฟอกโลหิต แก้กกระหายน้ำ

แสดงกับโรค น้ำเหลืองเสีย ท้องเสีย บาดแผล และไข้ต่าง ๆ

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น ใบกระเจียวแดง, ใบและผลชะมวง, รากพิลังกาสา, ผลมะกอก, ใบมะดัน, ใบ-เนื้อในฝักมะขาม, ลูกมะขามป้อมอ่อน, ลูกสมอพิเภกอ่อน, น้ำลูกมะจั่ว, น้ำมะนาว, รากมะอึก, ใบ-เปลือกต้นส้มเสี้ยว, ใบส้มเช้า

2.4) **รสเผ็ดร้อน** สรรพคุณ แก้ลมจุกเสียด ขับลมให้ผาย หรือเรอ บำรุงเตโชธาตุ (ธาตุไฟ) ขับเหงื่อ ช่วยย่อยอาหาร

แสดงกับโรค ไข้ตัวร้อน เพ้อคลั่ง

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น เมล็ดเทียนขาว (ยี่ห่วย), เทียนกลบ, เทียนตากบ, มหาหิงค์, หัวว่านน้ำ, ต้น-ใบ-ลูก-รากข้าวพลู, รากเจตมูลเพลิงแดง, รากเจตพังคี, ต้น-ใบ-รากมะไฟเดือนห้า, เปลือกต้น-รากมะรุ้ม, กานพลู, การบูร, ใบพลูจีน, พาดไฉน, เนื้อไม้สัก, ลูก-ดอกจันทน์เทศ, ลูกกระวาน, หัวกระชาย, ขิงแห้ง

2.5) **รสหวาน** สรรพคุณ มีฤทธิ์ซึมซาบไปตามเนื้อ เช่น ทำให้เนื้อในร่างกายชุ่มชื้น แก้ไอ บำรุงกล้ามเนื้อ บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง เจริญอาหาร แก้อ่อนเพลีย แก้อหอบ แก้เสมหะแห้ง

แสดงกับโรค ฟันผุ เสมหะเพื่อง อาเจียน บาดแผลทำให้แผลขึ้น น้ำเหลืองเสีย โรคเบาหวาน

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น ดอกคำไทย, ดอกคำฝอย, งวงตาลโตนด, น้ำอ้อย, ดอกแคแสด, รากชะเอมไทย-จีน, โกงฐเชียง, เทียนข้าวเปลือก, รากและดอกมะพร้าว, เปลือก-ราก-ใบอบเชยไทย, เปลือกต้นอบเชยญวน, เหง้าสับปะรด

2.6) **รสขม** สรรพคุณ แก้ในทางโลหิต และดี แก้กาเดา แก้ไข้ต่าง ๆ เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้จับสั่น บำรุงน้ำดี เจริญอาหาร ช่วยย่อยอาหาร

แสดงกับโรค หัวใจพิการ ลมจุกเสียด แน่นเฟ้อ

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น เถาบอระเพ็ด, เถามะระ, เถาชิงช้าชาลี, เถา-ลูก-รากข้าแดง, ลูกกระดอม, ลูกประคำดีควาย, ใบและลูกมะแว้งเครือ, ดีสัตว์ต่าง ๆ, โกงสุ, เทียนขม, รากชิงช้า, แก่นจันทน์แดง, รากปลาไหลเผือก, ลูกมะขามป้อมแก่, เมล็ดมะนาว, ใบ-ลูกมะระขี้่นก, มะกาเครือ, ใบ-รากน้ำเต้าขม, ใบ-ดอก-ผล-เปลือกต้น-กระพี้-แก่น-ราก-ยาง-ผลอ่อนสะเดา

2.7) **รสมัน** สรรพคุณ มีฤทธิ์ซึมซาบไปตามเส้นเอ็น แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเส้นเอ็น แก้ปวดเมื่อย บำรุงไขข้อ บำรุงเยื่อกระดูก เป็นยาอายุวัฒนะ ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย

แสดงกับโรค เสมหะพิการ เช่น ไอ หอบ บิด และไข้ต่าง ๆ ร้อนในกระหายน้ำ

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น งาดำ, เนื้อเม็ดมะขาม, เมล็ดมะม่วงหิมพานต์, แก่นกันเกรา, แก่นสน, โกงสุหัวบัว, โกงสุกระดูก, เนื้อในฝักกระจับ, เมล็ดถั่วเขียว, เมล็ดถั่วแปบ, เมล็ดถั่วลิสง, รากบัวหลวง, รากชุมเห็ดเทศ, เลือดแรด, เห็ดตับเต่า, หัวแห้ว, หัวถั่วพู, น้ำมันมะพร้าว

2.8) **รสหอมเย็น** สรรพคุณ บำรุงหัวใจ บำรุงตับ บำรุงปอด บำรุงครรภ์ แก้อ่อนเพลีย ชูกำลัง แก้กระหายน้ำ ดับพิษร้อน

แสดงกับโรค ลมจุกเสียดแน่น ลมป่วง

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น กล้วยาฝรั่ง, น้ำดอกไม้มะลิ, ต้นเตยหอม, พิมเสนในปล้องไม้ไผ่, กฤษณา, รากแฝกหอม, ดอกกุหลาบมอญ, รากมะเดื่อหอม, ดอกขจร, ดอกเบญจมาศบ้าน (เก็กฮวย), ชะมดเชียง, ดอกมะลิ, ดอกพิทูร, ดอกบุนนาค, ดอกสารภี, เกสรบัวหลวง, กระลำพัก, ขอนดอก

2.10) **รสเมาเบื่อ** สรรพคุณ แก้พิษ เช่น พิษดี พิษเสมหะ พิษโลหิต พิษไข้ พิษสัตว์กัดต่อย แก้โรคทางอาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) แก้พยาธิ ผื่นคัน

แสดงกับโรค หัวใจพิการ ไอ

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น ใบกระท่อม, กัญชา, ใบ-ดอก-เมล็ด-น้ำมันจากเมล็ด-รากลำโพง, ลูกสะบ้าต่าง ๆ, รากขันทองพยาบาท, ใบ-รากทองพันชั่ง, รากทองหลางหนาม, รากกระทิงหมาบ้า, เถากระดังงา, ชุมเห็ดเทศทั้ง5, ใบกรวยป่า, เมล็ด-ใบ-เปลือก-ราก-โกงสุ-กะลั้ง, เปลือกข่อย, ต้นชา, ลูก-รากมะเกลือ, ยาตำ, ยางของต้นรงทอง, สลัดได, เถาพระขรรค์ไชยศรี, กำแพง 7 ชั้น

เพิ่มอีก 1 รส คือ **รสจืด** สรรพคุณ แก้เสมหะ ขับปัสสาวะ ดับพิษไข้ ดับพิษปวดร้อน แก้ทางเตโชธาตุ ไม่แสดงกับโรคใด

ตัวอย่างสมุนไพรร เช่น ต้นผักกาดน้ำ, กล้วยาถอดปล้อง, กล้วยาไซ, รากและตาไม้ไผ่ป่า, แก่นปฐ, รากต่อไล่, รากไทรย้อย, รากแตงหนู, ต้นขลุ, เถาตำลึง, รากตะไคร้

3) **รสาประจำธาตุ** กล่าวคือ ในร่างกายของมนุษย์นั้นประกอบขึ้นมาจากธาตุทั้ง 4 ได้แก่ธาตุดิน 20 ธาตุน้ำ 12 ธาตุลม 6 และธาตุไฟ 4 เมื่อธาตุใดธาตุหนึ่งพิการ หรือเจ็บป่วยขึ้น จึงจำเป็นต้องมีรสาแก้ตามธาตุดังนี้

1. ปถวิธาตุ (ธาตุดิน) เมื่อพิการชอบยา รสฝาด, รสหวาน, รสมัน และรสเค็ม

2. อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) เมื่อพิการชอบยา รสเปรี้ยว, รสขม และรสเมาเบื่อ

3. วาโยธาตุ (ธาตุลม) เมื่อพิการชอบยา รสสุขุม และรสเผ็ดร้อน

4. เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) เมื่อพิการชอบยา รสเย็น และรสจืด (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ, 2538, หน้า

การจัดรस्याแก้ไขถูกต้องตรงตามธาตุดังกล่าว จะทำให้โรค หรืออาการเจ็บป่วยบรรเทา หรือหายได้

2. คัมภีร์ธาตุวิภังค์ ได้กล่าวถึง รस्या 4 รส ดังนี้

- รस्याฝาด ขาบไปในผิวหนัง และเส้นเอ็น
- รस्याเค็ม ขาบไปในทุกเส้นเอ็น และกระดูกทั่วสรรพางค์กาย
- รस्याเปรี้ยว ขาบไปในเส้นเอ็นทั่วสรรพางค์กาย
- รस्याเผ็ด ขาบไปในผิวหนังทุกเส้นขน (กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวง

สาธารณสุข, ม.ป.ป., หน้า 143)

3. คัมภีร์วรัยคสารถ ได้กล่าวถึง รस्या 6 รส ดังนี้

- 1) กะสาวะ คือ รสฝาด สรรพคุณ เจริญไฟธาตุ แก้กระหายน้ำ ให้เจริญผิวกาย และเนื้อ
- 2) ลวณะ คือ รสเค็ม สรรพคุณ เจริญไฟธาตุ เผาพิษ เผาพิษ (น้ำลาย)
- 3) อัมพิระ คือ รสเปรี้ยว สรรพคุณ ทำให้ดี ลม เสดตอนุโลมตามซึ่งตน และเจริญรสอาหาร บำรุงไฟธาตุ กระทำสารพัดที่ติบให้สุข ถ้าใช้เป็นเกิดคุณ ใช้ไม่เป็นเกิดโทษ

4) ฏุกะ คือ รสเผ็ด สรรพคุณ บำรุงไฟธาตุ ให้อาหารสุก กระทำให้กำลังน้อย ระวังความเกียจคร้าน ระวังพิษไม่ให้เจริญ

5) มธุระ คือ รสหวาน สรรพคุณ ชอบกับยา ให้เจริญรสธาตุ

6) ติตติกะ คือ รสขม สรรพคุณ เจริญไฟธาตุ เจริญรสอาหาร แก้อ่อน แก้กระหายน้ำ กระทำให้มูตร และคุณบริสุทธิ์

ยา 6 รสนี้ แสลงกับโรคต่าง ๆ ดังนี้

- รสเผ็ด รสขม และรสฝาด ทั้ง 3 รสนี้ ทำให้ ลมกำเริบ
- รสเผ็ด รสเปรี้ยว และรสเค็ม ทั้ง 3 รสนี้ ทำให้ ดีกำเริบ
- รสหวาน รสเปรี้ยว และรสเค็ม ทั้ง 3 รสนี้ ทำให้ เสดดกำเริบ ((กองการประกอบโรคศิลปะ

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ม.ป.ป., หน้า 143)

4. คัมภีร์ธาตุวิภังค์ กล่าวถึง รस्या 8 รส, รस्याตามอายุสมุฏฐาน, และรस्याตามโลหิตชนิด

4.1) รस्या 8 รส ตามคัมภีร์ธาตุวิภังค์ แก่โรค ดังนี้

- 1) รสฝาด ย่อมขามังสา (เนื้อ)
- 2) รสเค็ม ย่อมขามนหารู (เส้นเอ็น)
- 3) รสเปรี้ยว ย่อมขามันตะคณัง (ลำไส้เล็ก)
- 4) รสเผ็ด และรสร้อน ย่อมขามันตะคณัง (กระดูก)
- 5) รสหวาน ย่อมขามันตะคณัง (ลำไส้ใหญ่)
- 6) รสขม ย่อมขามันตะคณัง (ผิวหนัง)
- 7) รสมัน ย่อมขามันตะคณังซึ่งทั้งปวง (ข้อต่อ)
- 8) รสเย็นหอม ย่อมขามันตะคณัง (หัวใจ)

4.2) รस्याตามอายุสมุฏฐาน หรือ รस्याแก้ตามวัย (แก้ตามอายุ) ไว้ดังนี้

1. ปฐมวัย (วัยเด็ก) อายุตั้งแต่แรกเกิด – อายุ 16 ปี เป็นโรคเพื่อเสมหะ สมุฏฐานอาโป
2. มัชฌิมวัย (วัยกลาง หรือวัยหนุ่มสาว) อายุ 16 ปี – อายุ 32 ปี เป็นโรคเพื่อโลหิต และดี สมุฏฐาน

อาโป

ควรใช้ยา รสขม รสเปรี้ยวฝาด และรสเปรี้ยวเค็ม

3. ปัจฉิมวัย (วัยผู้เฒ่า หรือวัยชรา) อายุ 32 ปี – อายุ 64 ปี หรือจนถึงสิ้นอายุขัย เป็นโรคเพื่อลมกำเริบ สมุฏฐานวาโย มีอาโปแทรก คือ เสมหะกับเหงื่อ

ควรใช้ยา รสขม รสฝาด รสเค็ม รสร้อน และรสหอม

4.3) การใช้ยารักษาโรคตามโลหิตฉวี มีดังนี้

1) คนไข้ผิวเนื้อขาว โลหิตรสหวาน ใช้ยารสเผ็ด รสร้อน และรสขม

2) คนไข้ผิวเนื้อขาวเหลือง โลหิตรสเปรี้ยว ใช้ยารสเค็ม (ใส่เกลือเจือให้มาก)

3) คนไข้ผิวเนื้อดำแดง โลหิตรสเค็ม ห้ามใช้ยารสเค็ม

4) คนไข้ผิวเนื้อดำ โลหิตรสเค็ม และเย็นมาก ให้ใช้ยารสหวาน (กองการประกอบโรคศิลปะ

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 25410, หน้า 60)

นอกจากนี้ ยังมีรสยาแก้ตามฤดู และแก้ตามกาล ดังต่อไปนี้

รสยาแก้ตามฤดู

ใน 1 ปี มี 3 ฤดู และใน 1 ฤดู จะมี 4 เดือน และถือว่าเป็นฤดูแห่งกองโรค คือ เกิดเป็น โรคปิตตะ โรควาตะ และโรคเสมหะ ตามลำดับ จึงจัดรสยาไว้แก้ ดังนี้

1. คิมหันตฤดู (ฤดูร้อน) เกิดโรคเพื่อเตโชธาตุพิการ สมุฏฐานปิตตะพิการ คือ โรคตีพิการ

ควรใช้ยา รสเย็น และรสจืด

2. วสันตฤดู (ฤดูฝน) เกิดโรคเพื่อวาโยธาตุพิการ สมุฏฐานวาตะพิการ คือ โรคลมพิการ

ควรใช้ยา รสร้อน และรสสุขุม

3. เหมันตฤดู (ฤดูหนาว) เกิดโรคเพื่ออาโปธาตุพิการ สมุฏฐานเสมหะพิการ คือ โรคเสลดพิการ

ควรใช้ยา รสเปรี้ยว และรสสุขุม

รสยาแก้ตามกาล

รสยาแก้ตามกาล หรือตามยามนี้ จัดไว้เพื่อให้คนไข้ได้รับประทานยาให้ทัน หรือตรงกับสมุฏฐานของโรคซึ่งเกิดขึ้นในเวลา หรือกาลนั้น ๆ แบ่งเป็นกาล 3 นับ 4 ชั่วโมง และกาล 4 นับ 3 ชั่วโมง ดังนี้

1. กาล 3 ทั้งกลางวัน และกลางคืน แบ่งออกเป็น 3 ยาม คือ

ยามที่ 1 กลางวัน นับแต่ 06.00 – 10.00 น. กลางคืน นับแต่ 18.00 – 22.00 น.

เกิดโรคเพื่อเสมหะ ใช้ น้ำกระสายยารสเปรี้ยว

ยามที่ 2 กลางวัน นับแต่ 10.00 – 14.00 น. กลางคืน นับแต่ 22.00 – 02.00 น.

เกิดโรคเพื่อโลหิต และดี ใช้ น้ำกระสายยารสขม

ยามที่ 3 กลางวัน นับแต่ 14.00 – 18.00 น. กลางคืน นับแต่ 02.00 – 06.00 น.

เกิดโรคเพื่อลม ใช้ น้ำกระสายยารสร้อน

2. กาล 4 ทั้งกลางวัน และกลางคืน แบ่งออกเป็น 4 ยาม คือ

ยามที่ 1 กลางวัน นับแต่ (ย่ำรุ่ง) 06.00 – 10.00 น. กลางคืน นับแต่ (ย่ำค่ำ) 18.00 – 21.00 น.

เป็นสมุฏฐานอาโป พิกัดเสมหะ

ยามที่ 2 กลางวัน นับแต่ 10.00 – 12.00 น. กลางคืน นับแต่ 21.00 – 24.00 น.

เป็นสมุฏฐานอาโป พิกัดโลหิต

ยามที่ 3 กลางวัน นับแต่ 12.00 – 15.00 น. กลางคืน นับแต่ 24.00 – 03.00 น.

เป็นสมุฏฐานอาโป พิกัดดี

ยามที่ 4 กลางวัน นับแต่ 15.00 – 18.00 น. กลางคืน นับแต่ 03.00 – 06.00 น. เป็นสมุฏฐานวาโย

พิกัดวาตะ (ลม) (กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ม.ป.ป., หน้า 150)

3. พระพุทธานุญาตเกี่ยวกับเภสัช

ในเภสัชขันธ์นวกะ ได้กล่าวถึง การที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตเกี่ยวกับเภสัชแก่พระสาวกไว้ ดังนี้ 1) พระพุทธานุญาตเภสัชทั้ง 5 ในกาล และนอกกาล 2) พระพุทธานุญาตมูลเภสัช 3) พระพุทธานุญาตกสาวเภสัช 4) พระพุทธานุญาตปณณเภสัช 5) พระพุทธานุญาตผลเภสัช 6) พระพุทธานุญาตชตุเภสัช 7) พระพุทธานุญาตโลณเภสัช 8) พระพุทธานุญาตจุมเภสัช 10) พระพุทธานุญาตตำรามหาวิภัง 4 อย่าง 10) พระพุทธานุญาตเกี่ยวกับยาตา 11) พระพุทธานุญาตยาตองโลณโสจิริกะ (วินย.ม.ท. (ไทย) 5 /25-48/36-56)

1. พระพุทธานุญาตเภสัชทั้ง 5

เรื่องเภสัชทั้ง 5 นี้ พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตไว้ดังนี้ “...เภสัชอันควรลัมของภิกษุผู้อาพาธ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชทั้ง 5 แล้วพึงเก็บไว้ฉันได้ 7 วันเป็นอย่างยิ่ง ภิกษุเก็บไว้ให้เกินกำหนดนั้นไป (ล่วงเกิน 7 วัน) พึงปรับอาบัติตามธรรม...” (วินย.ม. (ไทย) 5/4/55)

2. พระพุทธานุญาตมูลเภสัช

มูลเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้รากเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวก ว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตรากไม้ที่เป็นเภสัช คือ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุตพิต ข่า แผลก แห้วหนู ภิกษุรับประเคนมูลเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคนได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภค ต้องอาบัติทุกกฏา” (วิ.ม. (ไทย) 5/263/46)

3. พระพุทธานุญาตกสาวเภสัช

กสาวเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้น้ำฝาดเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวก ว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตน้ำฝาดที่ใช้เป็นเภสัช คือ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดมูกมัน น้ำฝาดกระดอม น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาดบอระเพ็ด น้ำฝาดพญามือเหล็ก น้ำฝาดกระถินพิมาน ภิกษุรับประเคนกสาวเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคนได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภค ต้องอาบัติทุกกฏา” (วินย.ม. (ไทย) 5/210/310)

4. พระพุทธานุญาตปณณเภสัช

ปณณเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้ใบเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวก ว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตใบไม้ที่เป็นเภสัช คือ ใบสะเดา ใบมูกมัน ใบกระดอม ใบขี้กา ใบกะเพรา ใบแมงลัก ใบฝ้าย เมื่อภิกษุรับประเคนปณณเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคนได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภคต้องอาบัติทุกกฏา” (วินย.ม. (ไทย) 5/30/40)

5. พระพุทธานุญาตผลเภสัช

ผลเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้ผลเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวก ว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตผลไม้เป็นเภสัช คือ ลูกพลิงกาสา ดีปลี พริก สมอไทย สมอพิเภกมะขามป้อม ผลแห่งโกฐ เมื่อภิกษุรับประเคนผลเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคนได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภคต้องอาบัติทุกกฏา” (วินย.ม. (ไทย) 5/31/40)

6. พระพุทธานุญาตชตุเภสัช

ชตุเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้ยางเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวก ว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตยางไม้เป็นเภสัช คือ ยางอันไหลออกจากต้นหิงค์ ยางที่เคี้ยวจากก้าน และใบแห่งต้นหิงค์ ยางที่เคี้ยวจากใบแห่งต้นหิงค์ ยางอันไหลออกจากยอดไม้ตกะ ยางอันไหลออกจากใบแห่งต้นตกะ ยางที่เคี้ยวจากใบ หรือไหลออกจากก้านแห่งต้นตกะ ต้นกำยาน เมื่อภิกษุรับประเคนชตุเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้

ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภคต้องอาบัติทุกกฏฯ” (วินย.ม. (ไทย) 5/4/55)

7. พระพุทธานุญาตโลณเภสัช

โลณเภสัช คือ เกลือชนิดต่าง ๆ ได้แก่ เกลือสมุทร เกลือดำ เกลือสินเธาว์ เกลือดินโป่ง เกลือหุง หรือ เกลือที่เป็นยาชนิดอื่น ๆ (พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร (กิจไธ), 2551), หน้า 54-56)

8. พระพุทธานุญาตจุนเภสัช

จุนเภสัชคือผงยาชนิดต่างๆ ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธเป็นโรคฝีดาษ หิด ตุ่ม พุพอง ใช้ทาเพื่อไม่ให้ น้ำเหลืองที่ไหลเยิ้มออกมาไปติดเกาะกับจีวรและผิวหนังจนทำให้แกะออกลำบาก (พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร (กิจไธ), 2551), หน้า 54-56)

10. พระพุทธานุญาตตำรามหาวิภัก 4 อย่าง

ยามมหาวิภัก 4 อย่าง คือ คุธ (อุจจาระ) มูตร (ปัสสาวะ) เห่า และดิน พระองค์ทรงอนุญาตให้เจื่อน้ำฉัน แก้วพิษ (พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร (กิจไธ), 2551), หน้า 54-56)

10. พระพุทธานุญาตเกี่ยวกับยาตา

สมัยพุทธกาล มีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคนี้ย่นตา ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงถือเอาเหตุที่ภิกษุรูปนั้น อาพาธด้วยโรคนี้ย่นตา จึงทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตยาตา คือ ยา ตาที่ปรุงด้วยเครื่องปรุงหลายอย่าง ... ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้จันทน์ กฤษณา กระลำพัก ใบเฉียง แห้วหมู...” (วินย.ม. (ไทย) 5/31/40)

11. พระพุทธานุญาตยาตองโลณโสจิระกะ

ยาตองโลณโสจิระกะ คือ เภสัชที่ปรุงด้วยข้าวทุกชนิด มีส่วนประกอบดังนี้ 1) น้ำฝาดแห้งผลสมอมะขามป้อม และสมอพิเภก 2) ธัญชาติ หรือพืชจำพวกข้าวทุกชนิด อปรัณชาติ หรือพืชจำพวกถั่ว งา ผักทุกชนิด 3) ข้าวสุกแห้งธัญชาติทั้ง 7 ชนิด คือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ข้าวเหนียว ข้าวละมาน ข้าวฟ่าง ลูกเดือย หญ้ากับแก (พ่อค้าตีเมีย) 4) ผลไม้ทุกชนิดมีผลกล้วย เป็นต้น ผลไม้ที่งอกในหัวทุกชนิด เช่น ผลหวาย การะเกต และเป้ง เป็นต้น 5) เนื้อปลา และเนื้ออื่น ๆ 6) เภสัชหลายอย่าง มี น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกลือสินเธาว์ เกลือธรรมดา 7) เครื่องเทศ เป็นต้น โดยให้เอาของทุกอย่างดังกล่าวใส่รวมกันลงในหม้อ ปิดฝา ไล่ปากหม้อไว้ อย่างดีแล้วเก็บไว้ 1-3 ปี ยาตองโลณโสจิระกะนี้กลั่นให้มีสีเหมือนสีน้ำชมพู ใช้เป็นยาแก้โรคอย่างชะงัด สำหรับ ผู้เป็นโรคลม โรคไอ โรคเรื้อน โรคผอมเหลือง และโรคริดสีดวงทวาร เป็นต้น และใช้เป็นเครื่องดื่มหลังรับประทานอาหารจะช่วยย่อยอาหารได้ดี ยานี้ภิกษุจะเอาผสมน้ำฉันหลังอาหารก็ได้ หรือหากจะใช้รักษาโรค ก็ได้ผลดีทีเดียว สรุปลงแล้วยานี้เป็นทั้งเครื่องดื่มรักษาโรค และเป็นยาเจริญอาหาร (วิ.อ. (บาลี) 1/5863/1810 ฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัย)

4. การวิเคราะห์และสรุปการใช้ยาตามพุทธานุญาตกับรศยาตามคัมภีร์แพทย์แผนไทย

ในการวิเคราะห์การใช้ยาตามพุทธานุญาตกับรศยาตามคัมภีร์แพทย์แผนไทย ผู้เขียนจะขอเทียบกับรศยาในคัมภีร์เวชศึกษา คือ รศยา 10 รส เพราะรศยา 10 รส เป็นรสที่แพทย์แผนไทยนำมาใช้ในการรักษาโรค

รสฝาด : 1) ลูกสมอพิเภกแก่ รสฝาด แก้โรคตา บำรุงธาตุ แก่ริดสีดวง แก้บิด

รสเค็ม : 1) เกลือสินเธาว์ รสเค็ม แก่พรรตัก แก่จุกเสียด แก่ไข้กำเดา 2) น้ำต่างต่าง ๆ (ได้จากเถา) รสเค็มกร่อย ล้างปัสสาวะ แก่โรคไต แก่นิ้ว

รสเผ็ดร้อน : 1) ว่านน้ำ รสเผ็ดขึ้นเล็กน้อย แก่โรคอันเกิดแต่ทราง แก่ลมอุทกังคมาวาตา (ลมพัดขึ้น เบื้องบน) แก่ท้องขึ้น บำรุงธาตุน้ำ แก่หัดแผลง 2) ลูกพิลังกาสา รสร้อนฝาดเล็กน้อย แก่ไข้ท้องเสีย แก่ลมเป็น

พิษ บางตำราว่ารสสุขุม 3) มหาหิงค์ รสเผ็ดร้อนเหม็นเปื้อน แก้พรรดิก แก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ แก้อซินโรค 4) ประการ ทำให้อาหารงวด เจริญธาตุให้ผ่องแผ้ว ขับลม ผายลม ชำระเสมหะ และลม แก้อโรคระสาท 4) ใบกระเพราป่า รสเผ็ดร้อน บำรุงธาตุ ขับโลหิตให้เดินทั่วสรรพางค์กาย แก้อาเจียน แก้อเสมหะ และลมพิษ 5) ลูกตี่ปลี รสเผ็ดร้อนขม แก้ปฏิวาตุ 20 ประการ แก้หืดไอ แก้ลมวิงเวียน แก้อริดสีดวง ทวาร แก้คุศุทะราด

รสหวาน : 1) น้ำอ้อย กลิ่นหอมรสหวานเย็น , น้ำอ้อยแดง รสหวานขมเล็กน้อย แก้เสมหะหะ และหืด ไอ กระจายเสมหะ ขับปัสสาวะ

รสขม : 1) ลูกกระดอม รสขมจัด บำรุงน้ำดี แก้ดีแห่ง ดีผ่อ ดีเดือด เจริญอาหาร ดับพิษโลหิต บำรุงธาตุ 2) ลูกขี้กาแดง รสขมจัด ถ้ายแรงกว่าเถา แก้พิษตานทราย ตานขโมย 3) เถาขี้กาแดง รสขม บำรุง น้ำดี ถ้ายาล้างเสมหะให้ตก ดับพิษเสมหะ และโลหิต 4) รากขี้กาแดง รสขม แก้ไข้ 5) เถาบอระเพ็ด รสขม แก้พิษฝีดาษ แก้ไข้เหนือ แก้ไข้พิษ แก้กาฬ แก้โรคแทรกของไข้ทรพิษ แก้ไข้ทุกชนิด บำรุงกำลัง บำรุงไฟธาตุ แก้อร้อนในกระหายน้ำ แก้อะอืด 6) ใบสะเดา รสขมฝาดเย็น บำรุงธาตุไฟ ทำอุจจาระให้ละเอียด

รสหอมเย็น : 1) กระลำพัก รสหอมเย็น แก้พิษเสมหะ พิษโลหิต บำรุงตับ บำรุงปอด บำรุงหัวใจ แก้อาตุพิการ

รสเปรี้ยว : -, รสมัน : -, รสเมาเปื้อน : -, รสจืด : -

1. พระพุทธานุญาตเภสัชทั้ง 5 กล่าวถึง เนยใส เนยข้น น้ำมัน (รสมัน) น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (รสหวาน)

2. พระพุทธานุญาตมูลเภสัช กล่าวถึง ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ ข่า ผัก หัวหมู (รสร้อน) ขมิ้น (รสฝาด) อุตพิต (รสเมาเปื้อน)

3. พระพุทธานุญาตกสาวเภสัช กล่าวถึง น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดมูกมัน น้ำฝาดกระดอม น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาดบอระเพ็ด น้ำฝาดพญามือเหล็ก น้ำฝาดกระถินพิมาน (รสฝาด) น้ำฝาด มีสรรพคุณ คือ แก้ท้องเสีย บิด มูกเลือด คุมธาตุ สมานบาดแผลทั้งภายใน และภายนอก แต่ตัวยานในกสาวเภสัชนี้ โดยส่วนใหญ่จะมีรสขม

4. พระพุทธานุญาตปณณเภสัช กล่าวถึง ใบสะเดา ใบกระดอม ใบขี้กา ใบมูกมัน (รสขม) ใบกะเพรา ใบแมงลัก (รสเผ็ดร้อน) ใบฝ้าย (รสจืด)

5. พระพุทธานุญาตผลเภสัช กล่าวถึง ลูกปลิงกาสา ตี่ปลี พริก (เผ็ดร้อน) สมอไทย(รสฝาดติดเปรี้ยว) สมอพิเภก (รสเปรี้ยวฝาดหวาน) มะขามป้อม (รสเปรี้ยวฝาดขม) ผลแห่งโกฐ (รสฝาด)

6. พระพุทธานุญาตขตุเภสัช กล่าวถึง ยางอันไหลออกจากต้นหิงค์ (รสขมร้อนเหม็น) ยางที่เคี้ยวจาก ก้าน และใบแห่งต้นหิงค์ ยางที่เคี้ยวจากใบแห่งต้นหิงค์ ต้นกำยาน (รสสุขุมหอม)

7. พระพุทธานุญาตโลณเภสัช กล่าวถึง เปลือสมุทรา เปลือดำ เปลือสินเธาว์ เปลือดินโป่ง (ยารสเค็ม มีสรรพคุณ ชำระเมือกมันในลำไส้ รักษาบาดแผล ถ้ายาล้างน้ำเหลืองเสีย)

8. พระพุทธานุญาตจุนเภสัช กล่าวถึง จุนเภสัช คือ ผงยาชนิดต่าง ๆ ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อาพาธ เป็นโรคฝีดาษ หิด ตุ่ม พุพอง ใช้ทาเพื่อมิให้น้ำเหลืองที่ไหลเยิ้มออกมาไปติดเกาะกับจีวร และผิวหนังจนทำให้แกะออกลำบาก (ส่วนใหญ่จะเป็นตัวยารสเมาเปื้อน เพราะแก้ทางโรคผิวหนัง)

10. พระพุทธานุญาตตำราหาวิกฤ 4 อย่าง กล่าวถึง ยามหาวิกฤ 4 อย่าง คือ คุถ (อุจจาระ) มูตร (ปัสสาวะ) มีรสเค็ม เถ้า (รสเค็ม) และดิน (รสเย็น) พระองค์ทรงอนุญาตให้เจื่อน้ำฉิน แก้พิษงู

10. พระพุทธานุญาตเกี่ยวกับยาตา กล่าวถึง ไม้จันทน์ กฤษณา กระลำพัก (รสหอม) หัวหมู (รสร้อน) ใบเผียง

จะเห็นได้ว่าพระพุทธานุญาตเภสัชที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ สามารถบ่งบอกรสยาได้จากสรรพคุณของเภสัชนั้น ๆ เพราะเภสัชต่าง ๆ ที่ทรงตรัสไว้เพื่อรักษาการอาพาธของภิกษุผู้เป็นสาวก และเพื่อรักษาพระองค์เองด้วย (พท.ภ.ว. นภาพร กิตติศักดิ์ไพรัช)

บรรณานุกรม

กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (ม.ป.ป). **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม**. ม.ป.ท.

กองการประกอบโรคศิลปะ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (ม.ป.ป). **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : บริษัท ไทภูมิ พับลิชชิ่ง จำกัด.

พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร (กิจไธ). (2551). **ศึกษาการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ. (2538). **ตำราประมวลหลักเภสัช**. กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์.